

**ЗА КОНЦЕПЦИЯТА НА УЧЕБНИКА
ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„БОЛГАРСКИЙ ЯЗЫК. ПРАКТИЧЕСКИЙ КУРС“**

Ирина Платонова

Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова

**ON THE RATIONALE BEHIND
A PRACTICAL COURSE IN BULGARIAN**

Irina Platonova

Lomonosov Moscow State University

Nowadays to learn a language means to form a communicative competence with an intensified sociocultural component. That is exactly the objective of the new textbook in Bulgarian language (for a syllabus of 350-400 academic hours, ALTE's levels from B2 to C1): the additional vocabulary for the texts is provided not as a list but through small dialogues, especial attention has been drawn to Bulgarian gestures, not familiar to Russians. Jokes, phraseological units, proverbs and sayings are represented extensively. The selection and representation of the educational material are based on the functional approach.

Key words: formation of communicative and sociocultural competence

За да владееш един език, първо трябва да имаш знания за него. Но знанията не дават възможност да говориш дадения език. За да започнеш да говориш, трябва автоматично да изпълняваш речеви операции, т.е. трябва да имаш сформирани речеви навици. Но за да общуваш на някой език, трябва да се научиш да използваш знанията и навиците за изразяване на собствените си мисли, за реагиране на думите на събеседника, т.е. трябва да имаш добре изработени умения (Акишина, Каган 2008: 5).

Тези интегрални дейностно-практически умения се наричат компетентности – езикова, речева и комуникативна, включваща в себе си и социокултурен аспект.

Едни от най-важните принципи на съвременното обучение са:

- комуникативна, практическа насоченост на обучението;

- функционален подход, т.е. включване в обучението на реални теми, ситуации, проблеми, доближаване на учебната дейност до естествените условия на общуването;
- поетапност на обучението и цикличност;
- отчитане на спецификата и интеграцията на всички видове речева дейност: говорене, разбиране, четене, писане в тяхното взаимодействие; формиране на уменията на продуктивната и репродуктивната дейност;
- въздействие на съзнателните и подсъзнателните процеси при изучаването на езика;
- отчитане влиянието на родния език върху изучавания (пак там).

Овладяването на някой език сега означава формиране на комуникативна компетентност – умение да решаваш комуникативните задачи с речеви средства. Наличието на езиковата и речевата компетентност се смята за междинно звено.

При формирането на комуникативна компетентност едновременно трябва да се формира и социокултурна компетентност, обучаваните трябва да получават сведения по лингвостранознание (етикет, жестове, обичаи, традиции на народа, намиращи отражение при общуване, нови реалии, фонови знания).

Сърцевината на комуникативното обучение са упражнения и задачи, с чиято помощ студентите се учат да съотнасят целта на дейността с речевото изказване. На всички нива се осъществява функционален подход към подбора и поднасянето на материала. (вж. Акишина, Каган 2008: 26, 52, 25).

Всичко това трябва да намери отражение в учебника „Българският език. Практическият курс“.

Той е предназначен за студенти от хуманитарните факултети на университетите в Русия, като е отчетено, че обучението протича не в България, а в средата на родния, руския език. „Практическият курс“ е предвиден за 350 – 400 учебни часа. Според българските демонстрационни тестове за получаване на сертификат за владееене на български език това съответства на владееене на езика между *второ и трето* ниво от общо трите нива:

„*Второ ниво*. Кандидатът владее езика до степен да може да поддържа разговор и дискусия по предпочитани теми. Може да използва гъвкаво и сравнително уместно широк диапазон от езикови средства, като съумява да изрази много от това, което иска да каже, и различното рамкиране на събитията (ситуационно или времево) не

води до затруднения. Може да комуникира адекватно във всекидневен или рутинен професионален контекст. Понякога точността при изразяване и слушане не е на необходимото равнище, но независимо от това комуникацията е успешна и ефективна в повечето случаи.

Трето ниво. Кандидатът може да комуникира уверено и компетентно и в двете сфери – лична и професионална. Изразява идеи и мнения ясно и свободно. Обменя и разбира информация. Владее достатъчно езика, за да си позволи правилен избор и подходяща формулировка във всеки конкретен случай. Различните обстоятелства на езикова изява не водят до затруднения. Допуснатите незначителни грешки и неточности (при разбиране и говорене) не нарушават ефективността и последователността на комуникацията“ (Григорова, Борисова, Фингарова 2003: 9 – 10).

Според нивата на Европейското класифициране ALTE¹ това е между *B2* и *C1*.

По скалата на ACTFL² е ниво „*напреднали*“ (на руски – „*продвинутий уровень*“): „Нивото на владееене на езика позволява да се изпълняват ограничени професионални задължения. Обучаемият минимално удовлетворява езиковите си потребности, свързани с работата или следването. Говори за събитията, използвайки видоременната система, справя се със ситуациите, в които възникват малки усложнения. Речта му е логично свързана, грешките възникват при сложни ситуации, което не пречи на носителя на езика да го разбира“ (Акишина, Каган 2008: 31).

Обаче задачата на учебника е по-сложна – да развие не само комуникативната компетентност на учащите се, но и практическия навик за двустранния устен и писмен превод.

„Практическият курс“ цели да замести вече остарелия пръв и единствен на това ниво „Учебник българского языка“ с комуникативна насоченост от 1985 година, съобразен с изискванията на програмата за изучаване на чужди славянски езици в хуманитарните факултети към Московския университет и препоръчан от Министерството на висшето и средното специално образование на Съветския съюз (СССР) за студентите, следващи във вузовете на страната по специалностите „Славянски езици и литература“ и „Руски език и литература“ (Гинина, Платонова, Усикова 1985).

¹ ALTE – Европейска асоциация на институции, провеждащи изпитни тестове за езиков сертификат.

² ACTFL – American Council of Teachers of Foreign Languages.

Обучението по всички видове речева дейност (говорене, разбиране, четене, писане) е и индивидуално, и комплексно. Формирането на навиците за правилно произношение минава в тясно единство с овладяването на лексикално-граматичния материал, на навиците на устната реч, на разбирането и четенето през целия процес на обучението.

В учебника се отчитат такива общоприети в руската педагогика принципи – от простото към сложното, последователност, повторяемост, нагледност, съзнателност и творческа активност.

Текстът на урока представлява нов лексикален материал и служи за илюстрация на новия граматичен материал.

Учебните текстове с битови ситуации наподобяват драматически произведения – описание на действието, ремарки, диалог, който заменя дълга монологична реч. Всички текстове са свързани с общи действащи лица и са представени като сценки от живота им в Москва и в София (учене, бит, семейство, приятели, прекарване на деня в делници и празници, храна, магазини, спорт и т.н. (вж. Григорова, Борисова, Фингарова 2003: 41, 66, 67). Това позволява учащите се да се запознават с България, с нейната столица, с живота на българските студенти. Стараехме се в речта на персонажите да се отразява съвременната лексика на студентската младеж.

Допълнителната лексика по възможност към всеки урочен текст се дава във вид на минидialogи – за разширяване на ситуациите.

В „Практическият курс“, както и в стария учебник, има текстове и за най-прочутите български обществени дейци, исторически личности и за най-важните моменти от историята на България. Културата и страноведската информация се отразяват както в учебните, така и в автентичните текстове. За разбиране на стиловите отличия на българската реч се привеждат образци от художествената, научно-популярната литература и публицистиката. Върху тези автентични текстове студентите се учат да четат и да превеждат на руски език.

Широко са представени **анекдоти, вицове, шеги, пословици и поговорки, фразеологизми**. Именно в тези „малки форми“ най-ярко се проявява националният манталитет. А фразеологията въобще се смята за съкровищница на народопсихологията, именно в нея се отразяват етническите черти на народа, особеностите на традициите и културата. Когато „малките форми“ се научават наизуст, се решават две задачи: разширява се лексиката, а също така се тренират фонетичните навици и по-добре се запомнят граматичните структури.

За предотвратяване на отрицателната интерференция след всеки текст има рубрики „Ударение“ и „Внимание!“. В „Ударение“ са пред-

ставени думи от руския и българския език с различно ударение. Напр. *стóлица* - столúца; *автобúс* – автóбус; *кúно* – кинó. В рубриката „Внимание!“ се посочват думи с еднакво значение, които в български език и в руски език имат различен граматически род, имат близки графични образи и др.: *прогноза* (**ж. р.**) – прогноз (**м.р.**); *захар* (**ж. р.**) – сахар (**м. р.**); *седя* – сидеть; *икономика* – экономика и т.н.

След текста обикновено следва „**Коментар**“, в който се обясняват реалии и още неизвестни на студентите лексикално-граматически структури, които са необходими в дадената ситуация.

Във всеки урок има рубрика „**Етикет**“, който е свързан с темата на текста или е близък към нея. Тук се дават готови конструкции, използвани в различни жизнени ситуации – при представяне, покана, молба, за изразяване на съгласие, уклончив отговор, учудване и т.н. Автоматичното владение на такива фрази намалява трудностите при общуване на езика.

За пръв път под внимание са взети и **невербалните знаци**. Някои от жестовете на българите, които не съществуват при руснаците или съществуват, но с някои различия, са включени в учебника с описания и обяснения. Например *кимване с глава* и „*цъкване*“ при отричане; при възразяване; *разперване на пръстите на ръката* при характеристика на човека като прахосник и др.

Ако жестовото поведение се възпроизвежда във вербалния език с устойчиви съчетания, такива фразеологизми се привеждат задължително, т.е. свидетелстват за националната специфика, напр. *еди-кой си има широки пръсти*, *плюй си в пазвата* и т.н.

Има и други фразеологизми, от една страна – най-употребими, познати на всички, от друга – често срещани в студентския живот, например, *стискам палци*.

Фразеологизмите се дават само в контекст, по-често в диалог – с цел формиране на навици за употреба на фразеологичните съчетания в речта на студентите.

От пословиците са дадени или пълни еквиваленти, или фразеологични аналози на руските.

На някои места са въведени и **фразеосхеми**, но това е един от първите опити за използване на фразеосхеми в практически учебник от подобен род и понеже тези конструкции се употребяват в говоримата реч, трябва да има минидialogи, а не отделни реплики.

В учебника има още рубрика „**Лексикално-граматически бележки**“. Там са представени: глаголна рекция, предложни съчетания, българо-руски омоними, частни случаи на употребата на членната

морфема (върху синтактичната или семантичната основа). Навикът за правилна употреба на членните морфемии се формира с голям труд, т.к. в руския език липсва категорията определеност/неопределеност. И когато се научават определени позиции или конструкции, в които съществителните имена се членуват, броят на грешките значително намалява.

След това следват упражнения и задачи, ориентирани към щателно проучване на текста, особено ако той е автентичен, и разработка на лексикалната тема. Те са от речеви и комуникативен характер. За разширяване на речниковия запас се дават синоними и антоними. Лексикалният материал се научава в процеса на работа не върху изолирана дума, а върху думата в изречението или в контекста.

Граматиката е представена в система, с таблици и схеми. При обясненията особено внимание се отделя на съпоставянето на граматичните структури в руския и българския език. В учебника са включени морфология и основни синтактични конструкции на простото, сложното съчинено и сложното съставно изречение, необходими за създаване на навиците за говорене и четене на публицистична, научна и художествена литература (вж. Григорова, Борисова, Фингарова 2003: 40 – 41, 65 – 67). При поднасянето на новия материал по-често се върви от формата към значението и функцията, а в рубриката „Лексикално-граматически бележки“ обясненията се движат от семантиката към способа на формалното изразяване.

Граматичните упражнения са разнообразни и разнопланови, тренират всяка граматическа единица. Методическата им основа е тясна връзка между лексиката и граматиката, разглеждани в дадения урок, с отчитане на миналите уроци. Първо се дават упражнения за формообразуване, след това – за функциониране на формите и за обобщение на граматичния материал, което се базира върху свързан текст.

Преводът на руски език има за цел да покаже лексикалната и граматичната разлика между двата езика и да развие навика за превод.

Упражненията върху **превод от руски на български** служат както за развитие на навиците за превод, така и за проверка на усвоения лексикално-граматичен материал.

В учебника има **допълнителни текстове**. Те са разнообразни (стихове, песни, анекдоти, шеги, откъси от произведения на художествената литература) и предназначени за различни цели – затвърдяване на коректното произношение, илюстрации на граматическия матери-

ал, разширяване на лексикалните теми, възможност студентите да се запознаят с образци на художествени произведения.

„Практическият курс“ създава необходимата база за по-нататъшно развитие на комуникативната компетентност, на четенето и превода на периодическа, художествена литература и литература по хуманитарните специалности (филология, история, философия, икономика и др.) на доста високо ниво.

ЛИТЕРАТУРА

Гинина, Платонова, Усикова 1985: Гинина, Ст., И. В. Платонова, Р. П. Усикова. *Учебник българского языка*. Под ред. на Р. П. Усикова. Москва: Изд. Московского университета, 1985.

Григорова, Борисова, Фингарова 2003: Григорова, М., А. Борисова, Д. Фингарова. *Тестове за ниво*. София: „Д-р И. Богоров“, 2003.

Акишина, Каган 2008: Акишина, А. А., О. Е. Каган. *Учимся учить. Для преподавателя русского языка как иностранного*. – 6-е изд., стереотип. Москва: „Русский язык“. Курсы, 2008.